In equiliber instabil

La Veglia Confederaziun, part 1: politica

■ Entaifer paucs decennis è l'Europa vegnida tutgada enturn la mesadad dal 14avel tschientaner d'ina entira retscha da catastrofas. Plirs onns da racoltas insuffizientas cun fomaz èn stads la consequenza d'ina midada dal clima, l'augment da la populaziun e dal spazi d'abitar è sa stagnà. Ils onns 1347/48 è la populaziun da l'entira Europa vegnida tutgada da la pesta, ina populaziun gia spussada tras blers onns da fomaz. Almain in terz da la populaziun è morta. Durant quasi 400 onns è la pestilenza rutta ora en intervals pli u main curts ed ha pretendì ses tribut. L'Europa è sa revegnida be plaun a plaun da questa catastrofa. La tema dal futur malsegir era preschenta dapertut.

Cur che questa crisa è stada surmuntada en il 15avel tschientaner, regivan relaziuns dal tuttafatg differentas. La muria gronda aveva destruì cumplainamain l'equiliber labil tranter la champagna e la citad, tranter prinzis e chavaliers, tranter las regiuns da muntogna e quellas da las planiras. Las citads èn sa refatgas pli spert che la champagna; ils purs ed ils citadins survivents avevan obtegnì dapli pussanza en confrunt cun ils pitschens signurs e chavaliers. E las regiuns da muntogna paran d'avair patì damain da questa crisa che las regiuns pli bassas.

Pitschnas e grondas confederaziuns

A l'ur dals gronds eveniments, en la sumbriva da las dinastias ambiziusas, particularmain da quellas da Habsburg e da la Savoia, ha er il spazi tranter il Giura e las Alps, tranter il Lai da Genevra ed il Lai da Constanza midà sia fatscha. Betg mo ils citadins da la Bassa, ma er ils abitants dals vischinadis en las valladas muntagnardas han tschertgà d'organisar il spazi dominà mo levamain cun agid da lias e cunvegnas. Gia en il 13avel tschientaner avevan las citads da Berna e Turitg erigì entirs sistems da lias en lur territori d'influenza. Sco en in sistem da tailas-filien èn pitschnas e grondas confederaziuns sa cruschadas, cumplettadas u han concurrenzà ina l'autra.

Cunzunt las citads han pudì engrondir lur pussanza. Sa basond l'emprim sin las structuras da pussanza da las grondas dinastias, surtut sin quellas da la Savoia e da Habsburg, han ellas engrondì pass per pass lur territori d'influenza. Dapi il 15avel tschientaner han ellas tschessentà pli e pli la pussanza da las dinastias ed han la finala surprendì lur post. L'idea da la responsabladad collectiva en las citads ed en las republicas ruralas ha caracterisà quest sistem politic; parallelas e models latiers èn stads da chattar en ils stadis citadins talians dal temp medieval.

Da midadas economicas al nov urden politic

Il temp autmedieval era passà – in temp, en il qual ils umans han producì quasi tut il necessari per viver en lur vischinanza ed han retratg be il sal da dalunsch. Las furmas economicas tradiziunalas han survivì be en paucas regiuns dal territori central da las Alps, qua dentant quasi fin en noss temp.

Surtut per lung da las impurtantas rutas da traffic èn sa sviluppadas novas furmas d'ina agricultura e tratga da muvel spezialisada. Ils purs da las regiuns da muntogna èn sa concentrads pli e pli sin la tratga da muvel, pertge che cun l'export da muvel e pli tard da chaschiel en las grondas citads dal sid e dal nord da las Alps gudagnavan els dapli che cun la cultivaziun dals ers en in temp cun in clima malsegir. Ils purs da la planira percunter han intensivà la cultivaziun dals ers per pudair furnir era graun a la populaziun da muntogna. Uschia è sa sviluppà in grond traffic da rauba tranter las regiuns da muntogna e las planiras dad omaduas varts da las Alps, da l'Alsazia fin en la Lumbardia; las citads en las planiras han gì en quest reguard ina funcziun da clav.

Creschament e cunfin

En questa situaziun èn las citads da la planira sa colliadas cun ils chantuns rurals per segirar communablamain quietezza ed urden. Cur che Berna e Turitg han reglà il 1351/53 lur relaziuns cun ils chantuns originars en ina lia cun disposiziuns cumplitgadas, eran las pussaivladads ed ils cunfins da princip gia fixads: dad omaduas varts la voluntad da segirar la pasch en il spazi communabel, uschiglio interess dal tuttafatg differents e be pitschnas inclinaziuns da collavurar. Uschia èsi restà durant tschientaners. L'extensiun dal sistem da lias en il 15avel tschientaner, l'acquist da terras subditas communablas e varsaquantas provas rudimentaras per ina politica coordinada vers l'exteriur n'han midà nagut vi dal fatg ch'igl era strusch pussaivel da pensar ad in agir communabel.

L'extensiun da la suveranitad territoriala – la creaziun da territoris coerents – è en noss intschess surtut stada l'ovra da las citads en la planira. Turitg e Berna eran duas grondas pussanzas. Essend che las duas citads han strusch gì la chaschun a rivalitads economicas e politicas, ha la colliaziun da Turitg cun Berna furmà la basa da la Confederaziun. Quella n'è era betg dada dapart, cur che las posiziuns cuntrarias entaifer il sistem da lias èn daventadas pli e pli diras.

Fin la Dieta da Stans (1481) ha existì la Veglia Confederaziun dals otg chantuns.

Citad e champagna

La populaziun da la champagna ha insistì sin ses vegls dretgs tradiziunals ed è sa dustada cunter l'extensiun dal domini da las citads. Mo suenter grevs e sanguinus conflicts èsi reussì a las citads da realisar ina furma rudimentara d'ina administraziun moderna. L'epoca dal 15avel al 17avel tschientaner è er stada en noss intschess il temp da las sullevaziuns dals purs, da revoltas da subdits purils e da pitschnas citads che cartevan d'esser privadas da lur vegls dretgs bain acquistads.

Il success da las autoritads è però stà fitg limità: d'incassar taglias directas è stà pussaivel be en cas excepziunals; uschia n'han ellas betg gì la pussaivladad d'instituir e pajar in'administraziun cun funcziunaris stabels u schizunt da mantegnair in'armada stabla. Las autoritads han stuì basar vinavant lur pussanza sin las veglias structuras administrativas localas; ellas han bain pudì render quellas pli efficazias e simplifitgar ellas in pau, dentant betg renovar questas structuras da funs ensi. En dretgiras, en il militar, en la lavur administrativa dal mintgadi eran ils subdits ina part da la gronda piramida da pussanza. Quella tanscheva d'ina vasta basa da dretgs locals ed uffizis stgalim per stgalim fin a la testa da la pussanza en ils centers signurils.

La finala ha l'augment da las incumbensas publicas sin tut ils secturs manà al rinforzament dal stadi autoritativ. Ina rait adina pli spessa da leschas ed ordinaziuns ha caracterisà la vita dals umans en la citad e sin la champagna. In circul pli e pli cunfinà da famiglias è sa patrunà dals uffizis lucrativs e d'influenza en la citad e sin la champagna; ina classa da magistrats ha veglià schigliusamain ch'il circul dals privilegiads na vegnia betg pli grond e che la petta possia vegnir repartida sin uschè paucs sco pussaivel. Questa elita politica ha er sviluppà ed empruvà da derasar in nov sentiment da solidaritad.

La Svizra en l'Europa

Entaifer las pitschnas e grondas pussanzas europeicas ch'han dapi il temp medieval tardiv tschertgà intensivamain d'engrondir lur territori, han ils Confederads stuì chattar lur plaz. La discordia dinastica e confessiunala da l'Europa en il temp modern tempriv ha d'ina vart adina puspè periclità l'autonomia dals chantuns federals, da l'autra vart ha ella purschì ina tscherta protecziun, essend ch'ils stadis rivalisants tegnevan in l'auter a mastrin. Contracts da mercenaris han collià las elitas da las citads e da la champagna cun las lutgas da las pussanzas grondas, han stgaffì adina puspè novas relaziuns da dependenza e novas constellaziuns da pussanza.

En il vest è la Frantscha daventada il pli impurtant factur da pussanza economica e politica. Pass per pass han ils retgs franzos extendì en il 17avel tschientaner lur territori fin al cunfin occidental da la Confederaziun.

Suenter la Guerra da trent'onns ha la Confederaziuns obtegnì en la Pasch vestfalica dal 1648 la garanzia da si'autonomia entaifer il sistem dals stadis europeics.

Ina lia resistenta ma betg modifitgabla

Tge ha atgnamain tegnì ensemen ils Confederads? L'unitad declamada savens gia da lez temp n'è betg stada il motiv. La coesiun è plitost stada la consequenza d'in sistem da conflicts che cuvrivan e bloccavan in l'auter e l'enconuschientscha ch'ils chantuns na possian betg mantegnair lur independenza senza in consens minimal. Ils conflicts tranter citad e champagna, tranter planira e muntogna, tranter signurs e subdits eran uschè cumplexs ch'els n'han betg pudì vegnir schliads, mabain be mitigiads e controllads. A la Dieta da Stans dal 1481 èn vegnidas formuladas las reglas da la politica confederala e lur cunfins: ina lia resistenta ma betg modifitgabla.

La refurmaziun ha confermà la separaziun ch'existiva en noss intschess: ils cunfins confessiunals decleran ina gia dapli ils foss profunds entaifer la rait da lias – foss ch'èn vegnids anc pli profunds en il decurs dals tschientaners suandants. La confessiunalisaziun da la politica dals singuls chantuns e da la Confederaziun ha caracterisà l'agir ed il pensar fin en il 19avel tschientaner.

La bainstanza e la pussanza èn sa concentradas en il 17avel e 18avel tschientaner pli e pli en las grondas citads. Il success da l'economia da muntogna, orientada a l'export, l'intensificaziun da l'agricultura en la planira e las furmas temprivas da l'industria èn daventadas pli e pli dependentas da las investiziuns dal chapital da las citads. L'impressari citadin iniziativ ed efficazi ha cumenzà a caracterisar l'economia svizra.

L'equiliber gia adina instabil tranter las diversas forzas e regiuns en la Confederaziun è vegnì periclità pli e pli ed il sistem da lias è vegnì sutminà.

L'urden vegl va en decadenza

Plaun a plaun èn las structuras tradiziunalas dal vegl domini vegnidas crititgads da tuttas varts. L'augment rasant da la populaziun, ch'ha cumenzà en il 18avel tschientaner e ch'è sa mantegnì fin a noss dis, ha midà radicalmain la situaziun economica e sociala dal pajais. Nova bainstanza e nova povradad han fatg stremblir l'urden ch'è sa sviluppà durant tschientaners. Las emprimas furmas da l'industria ed in'agricultura adina pli intensiva n'han betg pli pudì sa sviluppar vinavant entaifer la constituziun economica tradiziunala, e quai malgrà che tant l'industria sco er l'agricultura èn daventadas adina pli impurtantas per la populaziun creschenta.

In'epoca gieva encunter la fin: Il fundament, sin il qual eran sviluppadas en il temp medieval, suenter la gronda crisa dal 14avel tschientaner, las structuras communalas en las citads e sin la champagna, na purtava betg pli. Quest urden vegl, l'Ancien Régime, ha pudì vegnir renovà be cun grondas difficultads e cunter la resistenza resoluta da las veglias elitas, il sistem da lias n'ha betg pudì vegnir amplifitgà ed adattà a las novas pretensiuns da l'economia e da la societad.

Sco tut ils stadis vischinants ha la Svizra fatg tras ina midada radicala tranter il 1750 ed il 1850: Il stadi agrar è sa sviluppà ad in stadi industrial caracterisà da las citads, la rait d'aristocrazias è vegnida remplazzada d'ina democrazia moderna e la cardientscha en il progress universal ha cumenzà a sa derasar.

L'onn 1798 è la Veglia Confederaziun ida a frusta. L'invasiun da truppas franzosas ha dà la frida mortala a questa federaziun da stadis che vegniva alura scurlattada da fermas agitaziuns. Quai è però be stà in'etappa da la gronda midada ch'aveva cumenzà gia ditg avant e ch'ha chattà ina fin transitorica pir decennis pli tard.

Il 1513 è stada consolidada la Confederaziun dals 13 chantuns.

La preschentaziun:
Dossier «La Veglia Confederaziun»

Dapli infurmaziuns:
chatta.ch/?hiid=3453
www.chattà.ch